PERSONA DOLLS

PANENKY S OSOBNOSTÍ

Jak rozvíjet prosociální postoje dětí

Tato publikace je spolufinancována z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky v rámci projektu Persona Dolls – metoda podporující rovný přístup ve vzdělávání CZ.1.07/1.2.00/47.0015.

evropský sociální fond v ČR
EVROPSKÁ UNIE
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY
OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ISBN 978-80-87456-62-0 (tištěná verze)
ISBN 978-80-87456-68-2 (elektronická verze)

PERSONA DOLLS

PANENKY S OSOBNOSTÍ

JAK ROZVÍJET PROSOCIÁLNÍ POSTOJE DĚTÍ

PERSONA DOLLS

Předmluva 5
Úvod 6
Děkujeme 7
Persona Dolls: Panenky s osobností i jedinečnými příběhy 8

1. VÝCHODISKA A CÍLE PRÁCE S PERSONA DOLLS 9

Metoda Persona Dolls 10
Co vyžaduje práce s Persona Dolls od pedagogů 11
Co přinášejí Persona Dolls dětem 12
1.1 Teoretické zakotvení metody 14
Návaznost na vzdělávací dokumenty ČR 15
Inkluzivní vzdělávání 15
Rámcový vzdělávací program 15
1.2 Cíle vědomé práce s předsudky a práce s Persona Dolls15 18
Vzdělání a výchova k vědomé práci s předsudky a přístup anti-bias 21
Persona Dolls a individualizace vzdělávání 22
Podpora dětí se speciálními vzdělávacími potřebami prostřednictvím metody Persona Dolls 24

2. JAK PRACOVAT S PERSONA DOLLS 27

2.1 Práce s Persona Dolls nástroje a podmínky 28
Panenka 28
Role panenky 29
Role pedagoga 30
Dětská skupina 30
Prostředí, které stimuluje rozvoj identity dětí 31
Organizace návštěvy 31
2.2 Spolupráce s rodiči 33
Spolupráce s rodiči – příklad z MŠ Mozaika Jihlava 35
Návštěvy panenky v rodinách 35
2.3 Příprava první návštěvy Jak připravit příběh panenky a první rozhovor 39
Vytváření panenky pro skupinu – kdo to bude? 39
Já a téma Persona Dolls 41
2.4 Jak vytvářet vlastní biografii panenky 43
Biografie Persona Doll 44
Příprava na rozhovor 45
Pravidla práce s panenkou 45
2.5 Příběhy panenek – struktura a tipy 47
Pět kroků – jak vyprávět příběh s panenkou 47
Principy vedení rozhovoru s panenkou a dětmi 49
Techniky aktivního vedení hovoru 51
Vytváříme příběhy panenek k jednotlivým cílům 52
Rozvíjíme vztah dětí k panence 56
Otázky v rozhovoru 57
První příběh 57
2.6 Nástrahy a překážky 59
Jazyk, který brání komunikaci 62

3. EVALUACE A DOKUMENTACE 65
Můžeme zjišťovat 66
Nástroje 67
Evaluace a spolupráce s rodiči – příklad 70

4. TECHNIKY A PŘÍSTUPY, KTERÉ MOHOU PODPOŘIT PRÁCI S PANENKOU 73
4.1 Nenásilná komunikace 74
4.2 Práce s emocemi 75
Proč pracovat s emocemi – SEBEVĚDOMÍ, EMPATIE a ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ 75
Emoce při práci s Persona Dolls 76
Jak reagovat a tipy na aktivity 77

5. TEMATICKÉ AKTIVITY S PANENKAMI PERSONA DOLLS 81
Jazyk 82
Barva pleti 83
Gender 84
Moje tělo a jak funguje 86
Tělo a pohyb 88
Forma rodiny 89
Příběh mého jména 90

6. BIOGRAFIE 95
NATÁLKA 96
Témata pro rozhovor k jednotlivým cílům 99
Co by měli vědět dospělí o chudobě 102
FILIP 104
Témata pro rozhovor k jednotlivým cílům 108
Co by měli vědět dospělí o barvě pleti 110

7. SLOVNÍČEK A LITERATURA
Slovníček 114
Literatura 116

Předmluva

Výchova k vědomé práci s předsudky je v současné době velmi diskutovaným tématem, protože si klade náročný úkol: rozvíjet postoje a hodnoty dětí, které se vyznačují empatií, kreativitou, zdravým sebevědomím, pozitivním hodnocením jiných a prosociálními formami chování.

Všichni cítíme potřebu zavedení vědomé práce s předsudky do školní praxe, otázkou však zůstává, jak to zvládnout spolu s dalšími úkoly a povinnostmi. Tato příručka „Persona Dolls – panenky s osobností. Jak rozvíjet prosociální postoje dětí" představuje mimořádně živý a potřebný metodický materiál. Seznamuje čtenáře s velmi atraktivní metodou Persona Dolls – panenek s osobností a přináší propracovaný postup využívající situace ze života dětí, který umožňuje zážitkové učení a podporuje v samostatném, zodpovědném a demokratickém rozhodování. Tento koncept odvážně nastoluje témata, která jsou tabuizovaná, kontroverzní a ve škole často opomíjená. Jedná se o témata, která jsou přirozenou součástí našeho života a děti se o ně zajímají. V bezpečném prostředí třídy mateřských a základních škol mohou být tato témata kultivovaně nahlížena, diskutována, prožívána, spoluvytvářena a následně změněna. Tento postup je však také výzvou, protože se jej můžeme naučit jen v každodenním vzájemném kontaktu s dětmi, který je láskyplný, upřímný a partnerský a bere vážně dětský svět, jak se svými radostmi, tak i starostmi.

Snahou autorek a autorů je představit na konkrétních příkladech zkušenosti v práci s tímto konceptem, který je současně teoreticky zdůvodněný a opodstatněný. Komentáře a ukázky z praxe vtahují čtenáře do tématu a vybízejí k myšlenkové konfrontaci, podněcují nápady a přemítání o vlastních postupech. Příručka tak apeluje i na reflexi vlastních kroků a jejich porovnání s uvedenými řešeními. Velkou práci při získávání těchto cenných materiálů přímo z terénu odvedly studentky PedF UK, které neúnavně shromažďovaly a zaznamenávaly příklady dobré praxe v podobě rozhovorů, sdílení zkušeností, názorů a ukázek práce učitelů zapojených do ověřování metody Persona Dolls.

Příručka může dobře sloužit jako inspirace pro učitelky a ředitelky mateřských škol v pregraduálním a dalším vzdělávání, pedagogy základních škol, psychology. Věříme, že si najde svoji cestu do vašich srdcí, domovů, škol, školek a zanechá v nich významný otisk.

PhDr. Jana Kargerová, Ph.D.
Katedra primární pedagogiky, Univerzita Karlova v Praze

Úvod

Hledali jsme praktickou a vyzkoušenou metodu pro práci s předsudky u předškolních dětí. Po letech praxe se staršími dětmi se potvrdilo to, o čem stále častěji píše řada pedagogických odborníků, že pokud chceme u dětí rozvíjet respekt a toleranci, je třeba začít už v předškolním věku. Viděli jsme, že témata rozmanitosti a multikulturní výchovy jsou pro řadu školek těžko uchopitelná. Chtěli jsme jim proto nabídnout jednoduchý a účinný nástroj pro práci s nimi.

Metoda Persona Dolls a přístup vědomé práce s předsudky dětem zprostředkovává svět a lidi kolem. Metoda děti brzy vtáhne, umožní jim rozvíjet fantazii, aktivně přispívat svými příběhy a stát se jejími spolutvůrci.

Příručka „Persona Dolls – panenky s osobností. Jak rozvíjet prosociální postoje dětí" je výsledkem téměř pětileté spolupráce vzdělávacího programu Varianty společnosti Člověk v tísni, o. p. s., s berlínským pedagogickým pracovištěm Kinderwelten, Institut für den Situationsansatz (Institut pro situační přístup).

Díky projektu „Persona Dolls – metoda podporující rovný přístup ve vzdělávání", který byl spolufinancován z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu ČR, se podařilo uspořádat několik vzdělávacích akcí pro rozvoj metody Persona Dolls v České republice a všechny poznatky systematizovat a sepsat.

Tato publikace do značné míry vychází z materiálů, které jsme získali od Kinderwelten.[1] Velmi důležitým zdrojem byla samotná praxe s dětmi, kterou dokumentovaly studentky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, podněty lektorů, expertů a především pedagogů, kteří se rozhodli s metodou začít pracovat.

Smyslem publikace je přiblížit pedagogům, kteří se rozhodli s Persona Dolls pracovat, cíle a metody přístupu vědomé práce s předsudky. Publikace představí i praktické tipy, včetně příkladů biografií panenek, příkladů z výuky a aktivit, kterými lze práci s panenkou doplnit. Tyto tipy byly shromážděny za pomoci pedagogů, kteří pracují s Persona Dolls. Publikace je určena především pro pedagogy, kteří se vzdělávají v práci s metodou Persona Dolls. Bez sebezkušenostního učení a bez praxe pod supervizí je velmi těžké naplňovat cíle metody v celém jejich rozsahu.

Práce s metodou Persona Dolls je pozvánkou k přemýšlení o tom, jak s dětmi mluvíme o rozdílech mezi lidmi a jak hledat nové cesty a způsoby, jak mluvit o rozmanitosti, aniž bychom se museli uchylovat k tomu, že něco označujeme jako normální a lepší. Metoda Persona Dolls naopak oceňuje rozmanitost mezi lidmi. Panenky zvou ke sdílení životních příběhů se zájmem naslouchat druhým.

Děkujeme

Anke Krause, která jako zahraniční expertka a lektorka Kinderwelten vedla všechny kurzy Persona Dolls a vyškolila lektorky a lektory pro práci s touto metodou. Svým metodickým vedením nám po celou dobu neúnavně pomáhala při adaptaci tohoto přístupu v České republice.

Petře Wagner a Serap Azun, jakož i celému týmu Kinderwelten z Institutu pro situační přístup v Berlíně (www.situationsansatz.de, www.kinderwelten.net), od kterých jsme čerpali znalosti, materiály a inspiraci.

Janě Kargerové z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy za podporu, konzultace a zajištění a vedení skupiny studentek z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.

Kláře Jansové za překlady a tlumočení přístupu a společné vymýšlení terminologie spojené s Persona Dolls.

Šárce Sobolové, Pavle Kyndlové, Janě Rajzlové, Michaele Chytré, Lindě Trpálkové, Martině Moulisové, Zuzaně Kabátové – studentkám Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy – za velkou práci při získávání materiálů z terénu a příkladů z praxe a podkladů pro biografie.

A především všem odvážným pedagožkám a pedagogům, kteří se rozhodli pustit do práce s málo známou metodou a sdílet s námi své zkušenosti, otázky a materiály – Monice Nikodýmové, Tereze Kasalové, Lenka Hozákové, Berenice Kučerové, Anně Tenglerové, Radce Švestkové, Alexandře Mateáskové, Pavle Částkové, Alici Duškové, Barboře Loudové-Stralczynské, Janě Randa, Julianě Gardošové, Aleši Jiráskovi, Haně Forstové, Haně Nečasové, Haně Štěpánové, Ivaně Boudové, Janě Blažkové, Janě Randa, Ladislavě Šedové, Lence Vysypalové, Miroslavě Rektorové, Vendule Karasové, Věře Cvoreňové, Veronice Fráňové a Vítězslavě Benešové.

V neposlední řadě děkujeme všem kolegyním a kolegům ze společnosti Člověk v tísni, kteří nám tuto práci umožnili.

Persona Dolls: Panenky s osobností i jedinečnými příběhy

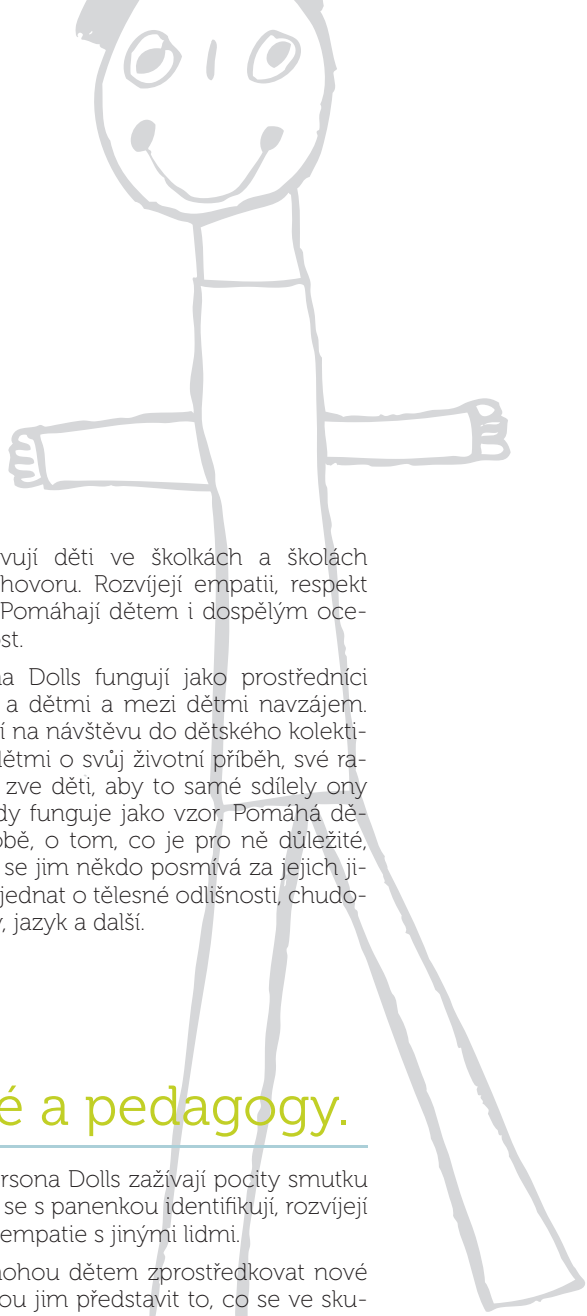

Arturovi je pět let. Stejně jako jeho rodiče má hnědou barvu pleti. Má hnědé oči a černé kudrnaté vlasy. Jméno má po tatínkovi. Maminka se jmenuje Marie.

Artur má rád pokusy. Jeden takový si můžete sami vyzkoušet. Vymodelujte si sopku z modelíny, nasypte do ní barvivo – třeba červené – trochu jedlé sody a nakonec nalijte ocet. Chvíli počkejte, jestli se pokus podaří.

A co děláte rádi vy?

Artur není živý. Je jednou z panenek, které se zrodily v rámci projektu Persona Dolls – metoda podporující rovný přístup ve vzdělávání.

Persona Dolls jsou panenky s osobností. Mají stejně jako děti svoje jméno, rodinu, domov, svůj příběh.

Panenky navštěvují děti ve školkách a školách a zvou je k rozhovoru. Rozvíjejí empatii, respekt a péči o druhé. Pomáhají dětem i dospělým oceňovat rozmanitost.

Panenky Persona Dolls fungují jako prostředníci mezi učitelkami a dětmi a mezi dětmi navzájem. Panenka přichází na návštěvu do dětského kolektivu podělit se s dětmi o svůj životní příběh, své radosti i starosti a zve děti, aby to samé sdílely ony s ní. Panenka tedy funguje jako vzor. Pomáhá dětem mluvit o sobě, o tom, co je pro ně důležité, a bránit se, když se jim někdo posmívá za jejich jinakost. Může se jednat o tělesné odlišnosti, chudobu, formu rodiny, jazyk a další.

Práce s panenkou učí i dospělé a pedagogy.

Učí nás neříkat „on to tak nemyslel" nebo „to nic není" v situacích, kdy se děti navzájem zraňují předsudky. Učí pedagogy, jak s dětmi mluvit o věcech, které se těžko vysvětlují.

Učí nás vést otevřený dialog o světě kolem nás a otvírat závažná témata jako předsudky a diskriminaci.

Učí nás, jak mluvit s dětmi o tom, když s někým není zacházeno spravedlivě kvůli jeho vzhledu, barvě pleti, jazyku nebo znevýhodnění. Persona Dolls podporují schopnost učitelů vést s dětmi otevřený dialog o světě kolem nás.

Panenky nás také učí být citliví k jazyku, který před dětmi používáme, a vnímat poselství, která jim můžeme mimoděk sdělovat banálními soudy o tom, co je a není normální.

Persona Dolls mají vlastnosti a informují o zkušenostech, které děti zažily stejně nebo podobně. Většinou jde o veselé příběhy, ne všechny jsou ale takové. Děti s Persona Dolls zažívají pocity smutku i radosti. Tím, že se s panenkou identifikují, rozvíjejí svou schopnost empatie s jinými lidmi.

Persona Dolls mohou dětem zprostředkovat nové zkušenosti. Mohou jim představit to, co se ve skupině dětí zatím neobjevilo. Informují o situacích, ve kterých s nimi někdo jednal nefér nebo ve kterých byly odmítnuty. Otvírají dětem možnost mluvit o vlastních skličujících zkušenostech, se kterými by děti neměly zůstat samy.

Soucit s příběhy panenek umožňuje dětem vcítit se do myšlení jiných: přemýšlejí o zážitcích, vyjasňují si své chápání spravedlnosti a hledají řešení problémů. Rychle přijímají Persona Dolls jako přátele, kteří je navštěvují a mají jim co říci.[2]

Účelem Persona Dolls je přimět děti k zamyšlení nad pocity druhých a předcházet tomu, aby si vytvářely diskriminující názory založené na nedostatku zkušeností.[3]

„Já myslím, že to je dětem blízké z toho důvodu, že je to hra. Jsou v období, kdy milují hru na to, že je něco jenom jako, hrají si na profese, hrají si na jiné životy, hrají si na jiné životní role a hrají si všichni na maminky a tatínky. Když paní učitelka pracuje s Persona Dolls, děti nejsou hloupé, vidí, že to je panenka. Vše z toho jim dochází. Líbí se mi to tedy i z toho důvodu, že ta metoda vhodně reaguje na aktuální vývojovou fázi dětí – ‚hru na jako', se kterou se dobře identifikují. Bylo vidět, že je to opravdu bavilo."

PhDr. David Čáp, psycholog a pedagog.
Jako přizvaný odborník analyzoval videa z práce s panenkami Persona Dolls. Jeho úkolem bylo posoudit dopad metody na práci s dětmi.

Kapitola 1.

Východiska a cíle práce s PERSONA DOLLS

Metoda PERSONA DOLLS

Metoda pro práci s panenkami Persona Dolls je uceleným konceptem, který nasedá na cíle vědomé práce s předsudky (viz slovníček)**. Má jasné cíle a zároveň ji lze dobře propojit s Rámcovými vzdělávacími programy pro předškolní i základní vzdělávání.**

V následujícím textu osvětlíme, z čeho práce s Persona Dolls vychází, jaké principy sleduje a jak ji provázat s RVP.

Další kapitoly se budou věnovat samotné práci s metodou Persona Dolls – jak ji plánovat, realizovat i evaluovat. Pro lepší představu také představíme několik vzorových biografií a příběhů panenek.

Metodické pasáže doplňujeme o příklady z praxe, aby pro vás tato metoda byla co možná nejpředstavitelnější.

Základní cíle pro práci s Persona Dolls, které vycházejí z vědomé práce s předsudky, jsou:

1. **Posílit sebevědomí dítěte ve vztahu k jeho vlastní identitě a identitě jeho blízkých (skupin)**
2. **Umožnit dětem zažít rozmanitost**
3. **Podnítit kritické myšlení vůči předsudkům, jednostrannosti a diskriminaci**
4. **Podpořit děti, aby vystupovaly proti předsudkům a diskriminaci**

Tyto cíle i s konkrétními příklady více rozvedeme v dalším textu o zakotvení přístupu vědomé práce s předsudky, ze kterého práce s Persona Dolls vychází.

Vyprávění příběhu pomocí Persona Dolls navíc u dětí i pedagogů rozvíjí tyto dílčí kompetence:[4]

- přinést téma (předsudků) – začít pracovat s tématy a sbírat s dětmi věcně správné informace,
- opravovat nekorektní a zavádějící informace,
- představit a rozšířit dětem slovník pro jejich pocity a naučit je zacházet s emocemi,
- rozvíjet u dětí prosociální dovednosti a kompetence pro třídní kolektiv,
  - To zahrnuje například následující dovednosti: pomáhat, starat se o druhé, sdílet, čekat, až na mě přijde řada, přicházet do školky včas, odpočívat (dát si pauzu), přiznat chybu.
- procvičovat kompetence k řešení problémů,
- podpořit děti, aby uměly zrcadlit situace,
  - Jak jednat při zažívání těžkých situací – smutek, zvládání vzteku.
- pomáhat dětem, aby se cítily dobře s rozmanitostí,
- odbourávat naučené stereotypy a jednostranné/zkreslené představy,
- pomáhat dětem rozvíjet přístup vědomého zacházení s předsudky a jednostranností (anti-bias postoje),
- pomoci dětem naučit se postavit předsudkům a jednostrannostem.[5]

Tyto kompetence jsou v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní a základní vzdělávání. Jak se s ním metoda konkrétně propojuje, rozebíráme dále.

Co vyžaduje práce s Persona Dolls od pedagogů

Práce s metodou Persona Dolls pomáhá rozvíjet partnerský vztah mezi dětmi a učitelkami. Zároveň vede ke kritickému reflektování toho, co naše společnost – a my často s ní – pokládá za normální. Do těchto představ o „normalitě" často vtahujeme sebe i děti, se kterými pracujeme. Předpokladem úspěšné práce s metodou Persona Dolls proto je pravidelná a intenzivní vlastní reflexe pedagogů i reflexe naplňování jednotlivých cílů.

Pokud chcete pracovat s metodou Persona Dolls, doporučujeme nejdříve projít kurzem, který vás vybaví potřebnými dovednostmi a upozorní na to, čemu je dobré při práci s Persona Dolls věnovat zvýšenou pozornost. Doporučujeme také vyhledat si „parťáka" z praxe, který s Persona Dolls již pracuje, a mít v něm někoho, s kým budete moci své zkušenosti s touto metodou konzultovat.

Úspěšná práce s Persona Dolls předpokládá nastavení týmu na pedagogiku zaměřenou na dítě. Podobně jako například u přístupu Začít spolu je třeba i v tomto případě zastávat postoj, kdy cílem naší pedagogické práce je zvídavé a angažované dítě.

Podobně jako u přístupu Začít spolu „je pedagog chápan jako autorita, především však ve smyslu vyzrálé osobnosti, je dítěti spíše partnerem, pomocníkem, průvodcem na jeho cestě k poznávání, respektuje to, že každé dítě má právo být jiné. Každé má právo projevovat se jako jedinečná osobnost, rozvíjet, učit se v rozsahu svých potřeb a postupovat svým tempem."[6]

Aby měla metoda Persona Dolls kýžený dopad, je důležité mít i v rámci vašeho pedagogického týmu shodu na hodnotách a přístupu k dětem a jejich rozmanitosti. Ani ostatní aktivity ve škole by neměly být proti smyslu toho, o co se budeme snažit s Persona Dolls.

Co přinášejí Persona Dolls dětem

Z praxe

Vidíte u některých dětí, které dříve nemluvily, posun v rozvoji jejich komunikace?

Konkrétně se jedná o Petrušku, což je autistické dítě, z té jsem měla trochu strach. Reagovala moc pěkně, a když jsem jí řekla, že měla hezké tričko, odpověděla „děkuju". To bylo moc hezké.

Všimla jsem si, že děti rozebíraly na vycházce, že se jeden kluk smál přejeté žábě. Druhý mu na to odpověděl, že se tomu nemá smát, protože je to hrozné, a jak by se asi cítil, kdyby mu někdo někoho přejel nebo kdyby byl přejetý on sám. Možná teď děti o problémech více přemýšlejí...

Děti chtějí celkově více mluvit než dříve a sdílet, podělit se o zážitky, pocit. Když ale nechtějí mluvit nebo sahat na panenku, nemusejí. Eliška je ve vyjadřování a v impulsech pro mluvení moc podporuje.

O některých dětech jsem vůbec nevěděla, jestli se zapojí. A právě ty děti, u kterých jsem si nebyla jistá, se zapojily. Protože máme malotřídku, trochu jsem se obávala reakce jedné třeťačky, ta už je opravdu velká, ale vše přijímá velice hezky, zapojuje se a vypráví.

Co podle vás dětem práce s Persona Dolls reálně přináší?

Vidí něco nového, zažívají něco jiného. Je to pro ně hezké překvapení. Tím, že k nám panenky nechodí úplně pravidelně, je to takové tajemství. Díky Arturovi více povídají a učí se navzájem poslouchat. Je to pro ně mnohdy hodně těžké, musí se to stále učit.

Všimla jsem si, že děti byly dnes opravdu vnímavější, klidnější, více poslouchaly a dávaly pozor, co se děje. Oproti prvnímu setkání, kdy bylo spíše rušno a všichni mluvili jeden přes druhého.

Nový způsob práce s dětmi. Trošku jiný svět. Možnost dostat se do reality někoho jiného. A zároveň si na sobě uvědomovat, že jsou věci, které jsou někdy jinak a že je to tak dobře.

Kromě toho, že nám to pomáhá v klasické náplni programu školky – umět se střídat, poslouchat, vydržet na jednom místě, je to i dobrá možnost pro vcítění se do někoho jiného. Děti poslouchají Filipa s tématem, se kterým přijde. Když je smutný nebo veselý, nebo když jsme se bavili o tom, co má rád, vcítí se do něj a reflektují do toho i sebe. To je myslím na tom všem nejpřínosnější, že se děti učí naslouchat druhým, vcítit se a přemýšlet o těch situacích.

Vidím, že děti si postupně získávají k panence vztah. Určitě i děti, které nejsou úplně otevřené a komunikativní v úvodním kruhu (elipse). Při komunikaci s panenkou mám pocit, že s ní mluví všechny děti a že si k ní postupně budují vztah.

Sounáležitost, účast, schopnost vyslechnout, zhodnotit a eventuálně navrhnout řešení či nalézt postoj k danému tématu. Také schopnost přemýšlet nejen o sobě, ale i o druhých. Už jen fakt, že se sejdou děti ze čtyř tříd mateřské školy, těší se na sebe i Lindu, stojí za to.

Děti si samy začaly vyrábět papírové brýle. Nevím, jestli kvůli Bertíkovi (panence s brýlemi). Když jsem se ptala, řekly mi, že to byl jejich nápad.

Například dneska jsem žasla, jak suverénní kluci měli s panenkou problém, když ji prvně drželi v ruce.

Východiska a cíle práce s Persona Dolls

1.

1.1. Teoretické zakotvení metody

Metoda Persona Dolls vychází z přístupu vědomé práce s předsudky a situačního přístupu (viz slovníček). V následujícím textu představíme oba tyto přístupy tak, jak s nimi pracuje program Kinderwelten[7]. Z materiálů Kinderwelten, která s tímto programem pracuje, vychází i tato publikace, především z publikace „Začít s dětmi mluvit o rozdílech".[8]

V rámci České republiky metoda Persona Dolls úzce navazuje na řadu prvků přístupů Začít spolu a Respektovat a být respektován.[9] Při výuce na základních školách můžeme metodu propojovat i s prvky kritického myšlení. Práce s Persona Dolls je i v souladu s principy inkluzivního vzdělávání – podporuje tedy kvalitní a společné vzdělání všech dětí.

Jedním ze základních cílů práce s Persona Dolls je, aby děti přijímaly ostatní kolem sebe v jejich rozmanitosti a rozvíjely svůj pozitivní sebeobraz. Stejně jako program Začít spolu máme za to, že přijetí, uznání a úcta jsou základním předpokladem zdravého rozvoje dětí.

Vycházíme z toho, že aby se děti aktivně učily a zapojovaly, je třeba navazovat na to, co znají, a reagovat na podněty a otázky, které zrovna mají. Jde tedy o to vytvořit dětem vhodné podmínky k tomu, aby mohly přirozeně poznávat své okolí a sociální prostředí.

Návaznost na vzdělávací dokumenty ČR

Ve zdejších podmínkách můžeme práci s Persona Dolls opírat i o koncepci inkluzivního vzdělávání a o individualizaci.

Inkluzivní vzdělávání[10]

Inkluze charakterizuje společnost, na jejímž životě se podílejí všichni bez rozdílu – pod heslem je normální být jiný. Zpočátku znamenal tento pojem způsob, jak umožnit dětem se speciálními vzdělávacími potřebami (tj. např. dětem nedoslýchavým, na vozíku nebo dětem s mentálním postižením, ale také dětem s odlišným mateřským jazykem nebo jinou kulturou) vzdělávání v běžných školách. Inkluze má však mnohem širší význam. Vychází z konceptu **belonging** neboli pocitu sounáležitosti všech zúčastněných. Inkluze není cílový stav, ale proces, v rámci kterého se společnost učí, že každý má právo na plnohodnotnou účast na společném životě a kultuře. Inkluzivní škola a inkluzivní společnost se stávají školou a společností pro všechny, neboť:

- umožňují dětem i jejich rodičům pochopit, že součástí školy jsou všichni bez rozdílu,
- pomáhají lidem poznat, že každý je nositelem jedinečné životní zkušenosti a pohledu na svět, který ostatní obohacuje,
- umožňují všem dětem zapojit se do výuky, života školy i celé společnosti.

Rámcový vzdělávací program[11]

Pro praxi ve školách a školkách hraje důležitou roli, jak je metoda Persona Dolls v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem (RVP PV i RVP ZV).

Ze zahraničních zkušeností i z prvních průzkumů v České republice se ukazuje, že metoda podporuje rozvoj následujících klíčových kompetencí obsažených v uvedených vzdělávacích dokumentech:

1. Kompetence k učení

- Metoda umožňuje dětem naučit se použít získané poznatky i v jejich životě. Napomáhá v dětech rozvíjet přemýšlení o určitých otázkách. Vzbuzuje v dětech touhu po poznání všech detailů příslušného tématu.

2. Kompetence k řešení problémů

- Metoda by měla žákům napomoci posuzovat kriticky všechny situace a příběhy, se kterými se v rámci lekcí setkají. Schopnost rozeznat, zda se jedná o téma nebo zkušenost, se kterou by mohla mít nějaká osoba problém. Dále metoda podněcuje v dětech potřebu problém řešit a hledat k jejímu řešení efektivní strategie. Čím může on osobně přispět k vyřešení problémové situace a koho vyhledat v případě, že není v jeho silách přispět k řešení některého z problémů.

3. Kompetence komunikativní

- Metoda by měla v žácích vzbudit touhu komunikovat především díky vstřícnému a kamarádskému prostředí. Metoda podporuje žáky v nácviku souvislých projevů. Žáci se učí argumentaci. Děti si v diskuzi snaží představit svůj názor, vysvětlit ho ostatním apod.
- Velkým plusem metody je, že učí děti vzájemně si naslouchat, dát druhému prostor k vyjádření apod.

4. Kompetence sociální a personální

- Metoda napomáhá rozvíjet děti v mnoha oblastech – sebepojetí, rozhodování a vyjadřování názoru, ohleduplnost, kooperace ve skupině, tolerance k odlišnostem, rozpoznání nefér jednání.
- V oblasti sebepojetí metoda utvrzuje děti ve vnímání vlastní role ve společnosti, svém postavení apod. Žáci se učí utvářet vztah k druhým lidem.
- Uvedené kompetence jsou nezbytné pro další fungování dětí ve společnosti – začlenění se, schopnost spolupráce apod.

5. Kompetence činnostní a občanské

- Metoda napomáhá dětem spolu s uvědoměním si vlastní role ve společnosti vnímat sebe jako občana. S tím se učí žáci vnímat a popisovat pravidla ve společnosti, práva a povinnosti.
- Na základě řešení témat a příběhů se žáci učí kriticky posuzovat dodržování a respektování jednotlivých pravidel, práv apod.

Pedagogové, kteří mají s prací s metodou Persona Dolls zkušenost, nejčastěji zmiňují, že metoda podporuje kompetence komunikativní, sociální a personální a kompetence k řešení problémů. Učitelé uvádějí, že jim Persona Dolls pomáhají rozvíjet i např. psychiku, emoce a chování dětí.

Cíle jednotlivých vzdělávacích oblastí nemůžeme naplnit pouze tím, že budeme používat metodu Persona Dolls. Můžeme však díky ní účinně působit na motivaci dětí a využít ji pro evokaci některých témat, jejich následné zkoumání a reflexi.

Volbu a výběr témat pro práci ve třídě ovlivňuje mnoho dalších faktorů, kterými se učitelé při plánování hodin musí řídit. Mezi ně patří například: složení třídy, zkušenosti a zážitky dětí, sociokulturní zázemí dětí ve skupině.

Na základních školách musíme dobře zvážit i ročník, ve kterém budeme s metodou pracovat, a přinášet do třídy témata na příslušné úrovni.

Z PRAXE

Příklad rozvoje komunikativní, sociální a personální kompetence při práci s Persona Dolls: „Zaznamenala jsem posun u jednoho chlapečka, který se předtím ve školce moc neprojevoval ani při běžných aktivitách. Nejdříve se bál panenky i dotknout, podívat se na ni. Teď se s ní vítá a posun vidím už jen v tom, že reaguje na to, co se odehrává v lekci, byť zatím jen mimicky."

Z Rámcového vzdělávacího programu **pro předškolní vzdělávání** Persona Dolls rozvíjejí tyto oblasti:

1. Dítě a jeho tělo

- Děti se učí poznávat jednotlivé části těla. Vnímají rozmanitost. Příběhy mohou přinášet i témata o zdravém životním stylu a zdraví.

2. Dítě a jeho psychika

- Tato oblast zahrnuje tři „podoblasti": Jazyk a řeč, Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace, Sebepojetí, city a vůle.
- Požadavky se shodují s kompetencí komunikativní, dále kompetencí sociální a personální.
- Žáci se pomocí metody učí rozvíjet své komunikativní dovednosti. Dále jsou žáci podporováni v práci s informacemi a v jejich dalším zpracování, vyhodnocení a aplikování.

3. Dítě a ten druhý

- Dítě se seznamuje s pravidly chování k druhým lidem. Pomocí metody si dále děti osvojují dovednosti k navozování kontaktu s druhými lidmi apod.
- Děti jsou posilovány ve vnímání svého soukromí a v oblasti spolupráce s ostatními lidmi, vnímání příslušnosti k určitému společenství apod.

4. Dítě a společnost a dítě a svět

- Pomocí metody je dítě podporováno v oblasti vnímání vlastní role ve společnosti. V příbězích vidí příklady respektování nebo popírání pravidel soužití lidí a jejich následky.
- Na základě těchto zkušeností se dítě učí utvářet si vlastní názor a povědomí o správném chodu společnosti. Dětem se snažíme předávat postoje a hodnoty, které vycházejí z konceptu lidských práv.

Ve vztahu k Rámcovému vzdělávacímu programu **pro základní vzdělávání** lze Persona Dolls dobře využít v 1.–3. třídě – práce s panenkami umožňuje naplňovat především cíle **průřezových témat**. Ve výuce se často bohužel nenajde dostatek času na práci s nimi. Ve vzdělávacích oblastech je také mnoho příležitostí, jak využít metodu pro dosahování cílů a očekávaných výstupů. Vzhledem k šíři možností je nelze v rámci této příručky všechny popsat.

Teoretické zakotvení metody

Práce s Persona Dolls dále vychází ze zahraničních přístupů, které níže vysvětlujeme, jedná se o situační přístup a přístup vědomé práce s předsudky.

Situační přístup (viz slovníček) staví na „obrazu dítěte, které se učí aktivně a všemi smysly. Každá dívka a každý chlapec mají podle něj od začátku právo rozvíjet své možnosti a síly a spoluvytvářet svůj život."[12]

Je proto důležité, aby si děti osvojovaly reálné znalosti a dovednosti, které budou moci později použít v reálných situacích.

Situační přístup staví na pěti teoretických dimenzích. Pro práci s Persona Dolls jsou jako styčné body důležité tři z nich:

- orientace na svět, ve kterém žiji,
- vzdělání,
- rovnost a rozdílnost.

Z nich se ukazuje jako důležité, abychom navazovali na konkrétní zkušenosti a zážitky dětí a podle nich plánovali pedagogickou práci. Vybírejme si klíčové situace a z nich vytvářejme cvičné situace, kde budou moci děti zažít příkladným způsobem, že mohou situacím rozumět, spoluvytvářet je i je měnit.

Dávejme dětem prostor, aby si osvojovaly obraz o sobě samých, o ostatních a následně o světě a zároveň zkoumaly hodnoty a normy, se kterými se setkávají.

Rovnost a rozdílnost děti nejlépe objevují v rozmanité společnosti.

Zejména na poslední bod klade důraz práce s Persona Dolls.

Fiktivní dítě v postavě panenky umožňuje rozhovor o reálných věcech a událostech. Nemluvíme přitom o konkrétním dítěti ani o žádné konkrétní situaci. Žádné dítě se proto při takové diskuzi nemusí něčeho obávat a nejsou dotčeny jeho zájmy. Tento trik umožňuje společné přemýšlení nad věcmi. Persona Dolls vyprávějí o věcech a zážitcích, které děti znají ve stejné nebo podobné formě. Panenka se vyjadřuje slovy nebo obrazy, které odpovídají myšlení dětí, a umožňuje jim vytvářet si pojítka k vlastním prožitkům: Jaké je to u nich doma? Co zažívají se svými jmény? Jaký je to pocit, když je někdo vyloučen ze hry? O čem si myslí, že je to hezké, a co není?[13]

Pedagogická práce se situačním přístupem[14] postupuje podle těchto kroků:

1. **Analýza situace** (Konkrétní situace se zkoumá z různých perspektiv.)
2. **Stanovení cílů** (Na základě analýzy se tým rozhodne pro změnu, kterou může v rámci své praxe uskutečnit.)
3. **Nastavení**
4. **Vyhodnocení**